

I.L. Caragiale

**NUVELE
ȘI
POVESTIRI**

CORINT
BOOKS

CUPRINS

O făclie de Paște	5
Păcat... ..	22
La hanul lui Mânjoală	57
În vreme de război.....	67
Grand Hôtel „Victoria Română”	89
Kir Ianulea	95
Calul Dracului	127
Două loturi	138
Cănuță, om sucit	157
<i>Tabel cronologic</i>	168
<i>Repere critice</i>	170

O făclie de Paște

Leiba Zibal, hangiul de la Podeni, stă pe gânduri la o masă sub umbrarul de dinaintea dughenii, așteptând diligența, care trebuia să fi sosit de mult: e o întârziere de aproape un ceas.

Este lungă și nu prea veselă istoria vieții lui Zibal; dar așa cum e prins de friguri, tot e o petrecere pentru el să ia pe rând una câte una fazele ei mai însemnate.

Precupeț, vânzător de mărunțișuri, samsar, câteodată și mai rău poate, telal de straie vechi, apoi croitor și ștergător de pete într-o ulicioară tristă din Ieși — toate le încercase după accidentul care-l făcuse să-și piarză locul de băiat într-o mare dugheană de vinațuri. Doi hamali coborâseră în beci un boloboc sub privigherea băiatului Zibal. O neînțelegere se ivi între dânșii la împărțeala câștigului. Unul din ei luă un crâmpei

de lemn ce-l găsi la-ndemână și lovi în frunte pe tovarășul său, care căzu amețit și plin de sânge la pământ.

Băiatul, văzând sălbăticia, dete un țipăt de alarmă, dar mizerabilul se repezi să iasă din ogradă și, trecând pe lângă băiat, ridică mâna asupra-i... Zibal pică leșinat de spaimă. După o zăcere de câteva luni, când se întoarse la stăpân, locul lui era ocupat.

Atunci începu lupta grea pentru viață, care se îngreună și mai tare prin căsătoria lui cu Sura... Răbdarea însă ostenește soarta rea. Fratele Surei, hangiu la Podeni, muri, și hanul rămase lui Zibal, care urmă negoțul pe seama lui.

Aci se află el acuma de cinci ani.

Are strânsă o avere bunicică în bani și vinațuri bine îngrijite, o marfă care totdeauna face parale. De sărăcie a scăpat Leiba, dar sunt toți bolnavi, și el și femeia și copilul — frigurile de baltă.

... Și oamenii sunt răi și pricinași în Podeni!... Ocări... batjocuri... suduituri... acuzări de otrăvire prin vitriol... Dar amenințările!

Amenințarea este mai grea pentru un suflet ce se clatină ușor decât chiar lovitura. Ceea ce muncește acu pe Leiba mai mult decât tremurătura frigurilor este o amenințare.

„A! *goi** ticălos!” gândește el oftând.

Ticălosul este badea Gheorghe — pe unde o fi! — un om cu care Zibal a avut o daraveră foarte neplăcută.

Gheorghe venise într-o dimineață de toamnă la han, obosit de drum; ieșea din spital — zicea — și căuta de lucru. Hangiul l-a luat în slujbă. Dar Gheorghe s-a arătat a fi un om prea brutal și prea ursuz... suduia mereu și mormăia singur prin ogradă. Era o slugă rea, leneș și obraznic... și fura.

* Nume pe care-l dădeau evreei creștinilor. (Notele de subsol aparțin editurii.)

Într-o zi a amenințat pe balabusta* îngreunată, care-l ocărase cu drept cuvânt, s-o lovească în pânțele... altă dată a asmuțit un câine asupra lui Strul cel mic.

Leiba i-a făcut numaidecât socoteala și l-a trimis. Dar Gheorghe nu voia să se ducă; el pretindea cu violență că s-a fost tocmit pe un an. Atunci hangiul a spus că merge în deal la primărie să ceară vătășei ca să-l alunge.

Gheorghe a vârat repede mâna în sân strigând: „Judă!” și a voit să se năpustească asupra stăpânului.

Din norocire, sosea atunci o haraba încărcată cu mușterii. Gheorghe a început să rânjească, zicând:

— Ce, te-ai spăriet, coane Leiba?... Iaca mă duc.

Și apropiindu-se crunt peste tarabă de Leiba, care se dete cât putu înapoi, îi șopti:

— Să mă aștepți în noaptea Paștelui, să ciocnim ouă roșii, jupâne... Să știi că ți-am făcut și eu socoteala!

Atunci intrară mușterii în dugheană.

— Să ne vedem sănătoși la Înviere, coane Leiba! adăugă Gheorghe depărtându-se.

Leiba a mers la primărie, apoi la subprefectură, să denunțe pe amenințător, cerând să fie păzit. Subprefectul, un tânăr foarte vesel, a primit întâi peșcheșul „modest” adus de Leiba, pe urmă a început să râză de jidanul fricos și să-l batjocorească. Leiba a stăruit călduros să-l facă a înțelege gravitatea lucrului, cum era hanul izolat departe de sat și chiar de șosea. Dar subprefectul, cu un aer mai serios, l-a povățuit să fie cuminte: nici să nu mai pomenească de așa ceva, ca să nu deștepte în adevăr, într-un sat unde oamenii sunt răi și săraci, poftă de călcare.

Mai târziu, peste câteva zile, îl căutară pe badea Gheorghe un pomojnic și doi călărași: era bănuț pentru o pricină.

* Nevastă, stăpâna casei.

Ce bine era să-l mai fi răbdat Leiba măcar până la sosirea acestor oameni!... Dar Gheorghe era acu cine știe unde...

Deși asta se petrecuse demult, totuși, în mintea omului prins de friguri, se repeta bine impresia figurii lui Gheorghe, a mișcării lui vrând să scoată ceva din sân și a cuvintelor lui amenințătoare. Cum se deștepta așa de limpede acea amintire?

Era sâmbăta Paștelui.

Sus pe deal, în satul depărtat ca la doi kilometri printre bălți, se auzeau clopotele bisericii... Și se aude așa de ciudat când ai friguri: aci foarte tare, aci aproape deloc... Noaptea care venea era noaptea Paștelui: scadența făgăduielii lui Gheorghe...

„Dar poate că l-au prins până acuma!”

... Oricum, Zibal mai stă la Podeni doar pân' la câștiul* viitor. Cu capitalul lui se poate deschide negoț frumos în Ieși... În târg, Leiba o să fie sănătos, o să șază aproape de comisie... O să cinstească pe comisar, pe ipistat, pe sergent... Cine plătește bine este bine păzit.

Într-un târg așa mare, noaptea e zgomot și lumină, nu întuneric și tăcere ca în valea singuratică a Podenilor. E un han în Ieși — acolo în colț, ce loc bun pentru o dugheană! —, un han unde toată noaptea cântă fetele la *Café Chantant*. Ce viață zgomotoasă și veselă! Acolo găsești la orice ceas, zi și noapte, pe domnul comisar cu fetele și cu alți *pòreți***.

Ce mai trebuie multă bătaie de cap aici, unde, mai ales de când cu drumul de fier, care ocolește foarte pe departe mlaștinele, *gheșeftul* scade mereu?...

— Leibă, strigă Sura din năuntru, sosește diligența, s-aud zurgălăii.

* Rată în arendă, aici, cu sensul de venit.

** Boieri.

Valea Podenilor este o văgăună închisă din patru părți de dealuri păduroase. În partea despre miazăzi, mai cufundată, se adună, din șipotele ce izvorăsc de sub dealuri, niște băltaie adânci, deasupra cărora se ridică ca niște perii stufiguri dese de rogoz. Între partea băltoasă și partea mai ridicată despre miază-noapte, în mijlocul văii, stă hanul lui Leiba: e o clădire veche de piatră, sănătoasă ca o mică cetățuie; deși terenul e mlăștinos, hanul are zidurile și beciurile bine uscate.

La glasul Surei, Leiba se ridică greoi de pe scaun, întinzându-și membrele obosite; el cată lung în zare către răsărit; nici pomeneală de diligență.

— Nu vine; ți s-o părut... răspunde el balabustei și se lasă iarăși jos.

Foarte trudit, omul își încolăcește brațele pe masă și-și așază pe dânsule capul, care-i arde tare.

La căldura soarelui de primăvară, care începuse să încingă fața mlaștinelor, o moliciune plăcută cuprinse nervii omului, și gândul începu să depene pe fusul conștiinței bolnave mai rar și tot mai rar, înmuind treptat formele și culorile închipuirilor...

Gheorghe... Noaptea Paștelui... Talhari... Ieșii... O crâșmă în miezul târgului... O dugheană veselă, care merge bine... Sănătatea.

Și ațipi...

... Sura lipsește cu copilul de mult de-acasă.

Leiba iese în ușa dughenii să se uite în calea ei.

Pe ulița mare e o circulație vie, o ne-ntreruptă fășiitură de roate pe răzoare, acompaniată de ciocăniturile ritmate ale trapătului de potcoave pe luciul asfaltului.

Deodată însă circulația se oprește, și dinspre Copou se văd venind o grămadă de oameni, gesticulând și strigând foarte mișcați. Mulțimea pare că escortează pe cineva: militari, o strajă și fel-de-fel de public. La toate ferestrele caselor, la toate ușile dughenelor se înghesuiesc privitorii curioși.

„Aha! gândește Leiba, o pus iar mâna pe un talhar!”

Cortejul se apropie. Sura se dezlipește din mulțime și urcă lângă Leiba pe treptele crâșmii.

— Ce e, Sură? întrebă el.

— E un nebun scăpat de la Golia*.

— Să închidem dugheana, să nu deie peste noi...

— E legat acuma bine; dar adineaori scăpase. S-a bătut cu toți soldații... Pe un jidan, pe care un *goi* răutăcios din mulțime l-a îmbrâncit peste nebun, nebunul l-a mușcat de obraz.

Leiba de pe trepte vede bine; cu o treaptă mai jos, privește Sura cu copilul în brațe.

Este în adevăr un nebun furios, pe care-l țin câte doi oameni de fiecare parte; pumnii îi sunt strâns legați unul peste altul cu o curea tare. E un om cu o cherestea** uriașă: un cap ca de taur, părul negru, des, barba și mustățile aspre și împâslite. Prin cămașa-i, sfâșiată de luptă, se vede pieptul lat, acoperit ca și capul de un stuf de păr. E cu picioarele goale; gura i-e plină de sânge și stupește mereu firele pe care le-a smuls cu dinții din barba jidanului.

Toată lumea s-a oprit... De ce?

Jandarmii dezleagă mâinile nebunului. Mulțimea se dă într-o parte făcând un loc larg împrejurul lui. Nebunul dă un ocol cu ochii și-și oprește privirile care ard spre ușa lui Zibal; scrâșnește din dinți, se repede țință pe cele trei trepte, și-ntr-o clipă, apucând în palma dreaptă capul copilului, în cea stângă pe al Surei, le izbește pe unul de altul cu atâta putere că le confundă ca pe niște ouă moi...

Un zgomot s-auzi, o trosnitură care cu nimic nu se poate compara, la întâlnirea celor două titve smăcinate una de alta.

* Mănăstire în Iași care adăpostea și un ospiciu.

** Aspect fizic.

Leiba, cu inima înnodată, ca un om ce cade dintr-o nemăsurată înălțime, dete să țipe:

„O lume întregă mă lasă cu dinadinsul pradă unui nebun!”
Dar glasul mut nu se supuse voinții.

— Scoală, jidane! strigă cineva trosnind tare cu o nua pe masă.

— Proastă glumă! zice Sura din pragul crășmei; să sparii așa omul din somn, țărănoi moji!

Leiba sări drept în picioare.

— Te-ai spăriet, jidane? întrebă râzând glumețul. Dormi la nămieș, ai?... Scoală, că-ți vin mușterii... sosește haraboa poștei.

Și, după prostul său obicei, care irita rău pe jidan, voi să apuce pe Zibal în brațe să-l gădile.

— Lasă-mă-n pace! strigă hangiul smucindu-se și îmbrâncindu-l cu toată puterea. Nu vezi că sunt bolnav? Lasă-mă-n pace!

Diligența sosește în sfârșit cu aproape trei ceasuri întârziere. Sunt doi călători, care se așază împreună cu conductorul, poftit de ei, la aceeași masă.

Din convorbirea călătorilor se lămurea bine împrejurarea. La tactul* de mai sus al poștii, se întâmplase peste noapte o călcare cu omor în hanul unui jidov. Hangiul omorât ținea și schimbul cailor. Tâlharii îi furaseră, și până să se găsească alții în sat, călătorii curioși putuseră cerceta în voie teatrul crimei.

Cinci victime. Dar amănuntele! Dacă nu s-ar fi găsit casa prădată, s-ar fi crezut că a fost o cruntă răz bunare, sau fapta nebuniei religioase. În anecdotele despre sectarii iluminați, se povestesc câteodată executări de așa absurdă sălbăticie.

* Stație, sediu.

Leiba tremura scuturat de un puternic acces de friguri și asculta aiurit.

Apoi urmă ceva, care trebuia neapărat să umple de respect pe conductor. Tinerii pasageri erau doi studenți, unul în filosofie, altul în medicină; mergeau să petreacă sărbătorile în orașul lor natal. Între ei se încinse o înaltă dezbatere academică despre crimă și cauzele ei, și dacă trebuie să fim drepti, medicinistul era mai bine preparat decât filosoful.

Atavismul... Alcoolismul cu urmările-i patologice... Vițiul de concepție... Deformarea... Paludismul... Apoi nevroza! — Atâtea și atâtea cuceriri ale științei moderne... Dar cazul de reversie*!

Darwin... Haeckel... Lombroso...

La cazul de reversie conductorul face niște ochi mari, în cari strălucește o profundă admirație pentru cuceririle științei moderne.

— Este evident, adaugă medicinistul. De aceea, criminalul propriu-zis, luat ca tip, are brațele peste măsură de lungi și picioarele prea scurte, fruntea îngustă și turtită, occiputul tare dezvoltat; chipul lui e de o caracteristică asprime și bestialitate, bătătoare la ochii deprinși: e un rudiment de om; e, cum am zice, fiara, care de abia de curând a reușit să stea numai pe etichetele dinapoi și să-și ridice capul în sus, spre cer, către lumină!

La vârsta de douăzeci de ani, după atâtea emoții, după o bună ospățare cu un vin așa de bine născut și așa de bine crescut ca vinul lui Zibal, o frază de o nuanță lirică, fie chiar din partea unui medicinist, șade bine.

Entuziastul tânăr, între Darwin și Lombroso, găsisese vreme să miroasă și puțin Schopenhauer — „spre cer, către lumină!”.

* Întoarcere la o stare anterioară.

Zibal era departe de a fi priceput „luminoasa” teorie. Pentru întâia oară poate, în aerul umed al Podenilor, se rostogoleau așa de înalte vorbe, așa de nobile subtilități de gândire.

Ceea ce pricepuse însă Leiba mai bine decât oricine, mai bine decât chiar conferențiarul, era ilustrația izbitoare a teoriei; cazul de reversie el îl cunoștea în carne și oase: era portretul lui Gheorghe. Acest portret, din care până mai adineaori păstra numai trăsurile fundamentale, i se redeștepta acum în spirit cu o perfectă palpabilitate până în cele mai ne-nsemnate amănunte.

Diligența era departe. Leiba o urmărise cu privirile până ce, cotind la stânga, ea se pierduse pe după deal. Soarele scăpătase și el după coasta de la apus, și seara începea să-mpăienjinească dulce formele din valea Podenilor.

Hangiul, posomorât, se puse să rumege în minte tot ce auzise...

... În tăcerea nopții, pierduți în întuneric, un bărbat, două femei și doi copii fragezi, smulși fără veste din brațele binefăcătorului somn de mâna fiarei cu chipul omenesc și jertfiți unul câte unul... Țipetele nebune ale copilului retezate de junghiul care-i despică pânțele... Gâtul spart de secure, prin deschizătura căruia iese, după fiecă gâlgâitură de sânge, o horcăială surdă... Și cea din urmă jertfă, care, năucită într-un colț, asistă la toate astea așteptându-și rândul... Procesul mai grozav decât execuția, jidanul fără apărare în mâna *goilor*... țestele prea slabe pentru mâinile năprasnice ale nebunului de-adineaori.

Buzele lui Leiba, fripte de friguri, urmau mașinal gândul tremurând repede. O scuturătură puternică îl apucă dintre spete: el intră cu pasul împleticit în gangul hanului.

Fără îndoială — gândește Sura — Leiba nu e bine deloc, e tare bolnav; Leiba are „idei la cap”... Căci ce înțeles poate avea tot ce face el de câteva zile și mai ales ce a făcut astăzi?

Crâșma a închis-o înainte de aprinsul lumânărilor, tocmai când se isprăvea *șabăsul**. De trei ori au bătut mușterii în ușa dugheniei, strigând cu glasuri cunoscute să le deschiză. La fiecă bătăie, el a tresărit și a oprit-o șoptindu-i încet și cu ochii sperioși:

— Nu te mișca... nu voi să între *goi* aici.

El a trecut apoi sub gang și s-a pus s-ascută pe treapta de piatră a pragului securea de tăiat lemne. Tremură de nu se poate ține pe picioare și nu vrea să se odihnească. Ce e mai îngrijător decât toate, el, Leiba, la întrebările ei stăruitoare, a răspuns aspru și a trimis-o să se culce, poruncindu-i să stingă numaidecât lumina. Deocamdată, ea s-a împotrivit; dar așa de scurt i-a repetat omul porunca, încât dânsa, cu toată obida, a trebuit să se supună, resemnându-se să amâne pentru mai târziu lămurirea acestor împrejurări.

Sura a stins lampa, s-a culcat și acuma doarme alături de Strul.

Femeia are dreptate... Leiba e în adevăr bolnav.

E noapte deplină. Zibal șade de mult pe pragul ce dă în gang și ascultă...

Ce?

Zgomote nehotărâte vin din depărtare... Parcă sunt tropote de cai, bubuituri mai înfundate, convorbiri misterioase și agitate. O încordare înaltă a atenției ascute simțirea auzului în singurătatea nopții: când ochiul e dezarmat și neputincios, auzul pare că luptă să și vază.

Dar nu e o părere... Pe drumul care abate din șosea se aud venind pași de cai. Zibal se scoală și vrea să se apropie de poarta mare a gangului. Poarta este bine închisă cu o bârnă grea d-a curmezișul, ale cărei căpătaie stau în câte o bortă în ziduri.

* Sabat, sărbătoarea sâmbetei la evrei.